

*Summary***Himchenko S.A. Doctrine approaches to the problem of legalization of euthanasia in Ukraine. – Article.**

In this article the author analyzed the question of euthanasia's legalization. This article includes points of view of adherents and opponents of euthanasia and definition of this concept. The author also emphasizes position of such famous scientists-layers as Glushkov and Borodin.

Key words: euthanasia, legalization, medicine crimes.

УДК 343.61-058.833

О.І. Зазимко

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ПОДРУЖНІХ ВБИВСТВ**

Серед прав людини право на життя є, без сумніву, одним з найбільш безперечних основних прав людини. Важко переоцінити і значення сім'ї для здорового функціонування суспільства, оскільки першим соціальним інститутом, з яким зустрічається людина, вступаючи в життя, є сім'я, в якій формуються її перші моральні критерії, оцінювання явищ дійсності і власних вчинків.

Норми міжнародного права про пріоритетність захисту інтересів в сім'ї і її основи – подружньої діади з боку суспільства і держави знайшли досить повне відображення в конституційному законодавстві більшості розвинених країн Європи. Ці норми знайшли своє втілення і в кримінальному законодавстві. Наприклад, Кримінальний кодекс Данії 1930 р. у самостійну главу 23 виділяє «Делікти, що стосуються сімейних відносин». Особлива частина швейцарського Кримінального кодексу 1937 р. у главі 6 «Кримінально карані дії проти сім'ї» передбачала злочинні діяння проти сім'ї і її окремих членів.

Досить широкий кримінально-правовий захист надає сім'ї Кримінальний кодекс Франції 1992 р., що у Книзі 2 «Злочини й провини проти особистості» містить спеціальну главу про посягання на неповнолітніх осіб і сім'ю. Ця глава включає розділи: «Про залишення неповнолітньої особи», «Про залишення сім'ї», «Про посягання на здійснення батьківських прав», «Про посягання на сімейні зв'язки» і «Про поставлення неповнолітньої особи у небезпеку».

Окрім того, згідно з КК Франції, карному покаранню за злочини проти інтересів сім'ї можуть піддаватися і юридичні особи.

Найбільш послідовна й всебічна охорона інтересів сім'ї і подружжя передбачена карним законодавством Іспанії. Так, Кримінальний кодекс Іспанії 1995 р., будучи підсумком тривалого розвитку іспанського карного законодавства, захисту інтересів сім'ї присвятив розділ 12 «Злочини проти сімейних відносин», що підрозділяється на три глави: «Незаконний шлюб» (гл. 1), «Незаконне всиновлення, порушення батьківських прав, порушення статусу неповнолітнього» (гл. 2), «Злочини проти сімейних прав і обов'язків». В Іспанії, як і у

Франції, до кримінальної відповідальності за вчинення злочину проти сімейних відносин може бути притягнута і юридична особа.

Разом з тим на охорону інтересів сім'ї і подружжя націлені окремі склади злочинів, включені в інші розділи КК Іспанії. Зокрема, розділ 3 «Тілесні ушкодження» установлює кримінальну відповідальність за систематичне заподіяння фізичного насильства своєму подружжю або особі, що перебуває у відносинах типу постійного спільного життя, або власним дітям, або дітям подружжя або співмешканця, опікунам, батькам або недієздатним, з яким спільно проживає винний (ст. 153).

Крім того, КК Іспанії в книзі 3 встановлює відповідальність за вчинення ряду кримінально-правових проступків проти інтересів сім'ї і подружжя. Так, у ст. 617 передбачене більше суворе покарання за тілесні ушкодження, що не зізнаються злочином, побої й образи дією, зроблені винним відносно членів своєї сім'ї – подружжя, особи, що перебуває в подібному стійкому зв'язку, власної дитини або дитини подружжя або співмешканця, піклувальника або родича по висхідній лінії, що живе разом з винним.

Крім зазначеного, пріоритетний характер захисту інтересів сім'ї і подружжя додатково забезпечується й іншими інститутами іспанського кримінального законодавства, серед яких можна виділити такі. По-перше, відповідно до Загальної частини (книга 1) КК Іспанії, вчинення злочину проти подружжя або особи, що перебуває в близьких відносинах подібного характеру з винним, а також у стані споріднення по висхідній і спадній лініях, за походженням, усиновленням або свояцтвом, є обставиною, що обтяжує покарання винного (ст. 24). По-друге, одним з видів покарань, призначуваних за вчинені злочини, передбачене позбавлення батьківських прав, прав на опіку й піклування, що може застосовуватися як основний, так і додатковий вид покарання (ст.ст. 32, 39 і 46).

Корисним є досвід і країн-учасниць СНД, у кримінальному законодавстві яких запобігання злочинам, що посягають на сім'ю, також знайшло своє відображення. Зокрема, в Кримінальному кодексі Російської Федерації 1996 р. норми, які регламентують кримінально-правовий захист інтересів сім'ї, виділені в самостійну (20-у) главу «Злочини проти сім'ї й неповнолітніх».

Таким чином, кримінальне законодавство зарубіжних країн, на відміну від українського, більш послідовно й комплексно підходить до охорони інтересів сім'ї і подружжя. Тому при вдосконалюванні українського кримінального законодавства в цьому напрямку необхідно використовувати накопичений зарубіжний досвід створення повної й всебічної системи кримінально-правового захисту сім'ї і подружжя від суспільно небезпечних діянь, що заподіюють істотну шкоду їхнім інтересам.

На відміну від практики переважної більшості європейських країн, у Кримінальному кодексі України не міститься норми, яка б регламентувала кримінально-правовий захист сім'ї і подружжя. Крім того, в українській кримінально-правовій доктрині відсутнє визначення подружнього вбивства. Відсутнє воно й у кримінальному законодавстві. Кримінальний кодекс України не містить і статті, яка б передбачала відповідальність безпосередньо за подружнє

вбивство, тобто подружнє вбивство не визнано ознакою злочину, що впливає на його кваліфікацію. Серед ознак, що впливають на кваліфікацію вбивства, не передбачено і вбивства члена сім'ї. Привертає увагу і той факт, що вчинення злочину щодо подружжя або члена сім'ї не визнані навіть обставинами, які обтяжують покарання. Суспільно небезпечні наслідки негативних подружніх стосунків також не включено до змістовних ознак злочинів.

Отже, суспільна правосвідомість щодо форм і методів боротьби із соціально небезпечними посяганнями на основні цінності суспільства, які потребують кримінально-правового захист не враховує специфіки подружнього життя.

У вітчизняній юридичній літературі висловлено чимало зауважень щодо переліку кваліфікованих видів умисного вбивства, конструкції ст. 115 КК України тощо. А.А. Музика, наприклад, звертає увагу на нерівноцінність за своїм кримінально-правовим значенням обставин, які обтяжують умисне вбивство. Не заперечуючи проти доповнення ч. 2 ст. 115 України додатковими обтяжуючими обставинами (зокрема, такими, як вбивство родича чи вбивство із залученням жінки, неповнолітнього, а також особи, яка підлягає кримінальній відповідальності), автор пропонує доповнити ст. 115 КК України частиною 3, яка б передбачала відповідальність за вбивство за таких особо обтяжуючих обставин, як вбивство двох або більше осіб або вбивство, вчинене повторно (за винятком вбивства, передбаченого ст.ст. 116-119 цього Кодексу). Відповідно, за ч. 1 має наставати відповідальність за злочин, передбачений чинною редакцією, а за ч. 2 – за вбивство за обтяжуючих обставин (у примітці до статті 115 КК пропонується навести перелік відповідних обтяжуючих обставин) [1, с. 17-18].

Н.В. Шепелява констатує, по-перше, історичну тенденцію до зростання числа обтяжуючих умисне вбивство обставин у кримінальному законодавстві України, а також те, що у складі умисного вбивства всі кваліфіковані склади (ч. 2 ст. 115 КК) прирівняні один до одного за силою впливу на покарання. Далі автор звертає увагу на те, що обтяжуючі умисне вбивство обставини, передбачені ч. 2 ст. 115 КК, не є рівнозначними за ступенем суспільної небезпечності. Навпроти, деякі з них істотно відрізняються за ступенем суспільної небезпечності (умисне вбивство двох або більше осіб; жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, тощо). На цій підставі автор пропонує викласти обтяжуючі умисне вбивство обставини як кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі, передбачивши останні в ч.3 ст.115 КК України; така диференціація відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин має знайти відображення у відповідній санкції. Автор також заперечує проти визнання окремими пунктами 2 статті 115 КК обтяжуючих умисне вбивство обставин, оскільки вони розміщені (розташовані) без додержання певної послідовності, скажімо, за ступенем їх порівняної небезпечності (від менш небезпечної до найбільш небезпечної або навпаки). За таких умов, на думку автора, виділення з числа обтяжуючих умисне вбивство обставин особливо обтяжуючих з утворенням складу умисного вбивства з особливо обтяжуючими обставинами вирішило б і питання про їх систему [2, с. 57-59].

Підтримуючи пропозиції А.А. Музики та Н.В. Шепелевої щодо утворення складу умисного вбивства з особливо обтяжуючими обставинами, вважаємо, що такою обтяжуючою обставиною має бути визнано й вбивство члена сім'ї або подружжя, виходячи з таких міркувань.

Частина 3 статті 51 Конституції України встановлює, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Захист сім'ї державою є важливим соціально-правовим інститутом, який впливає на стабільність і міцність сімейних відносин і включає вжиття широкого кола економічних, соціальних і правових заходів. Це не випадково, бо сім'я захищається державою як природний і основний осередок суспільства, що має значення як для кожної людини, так і для суспільства в цілому [3, с. 260]. Наведене положення закріплене у ч. 1 ст. 3 Сімейного кодексу (СК) України, яка встановлює, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Подальший розвиток нормативна концепція соціальної цінності сім'ї як основного осередка суспільства отримала й в інших нормах СК України.

Так, за частиною 1 статті 55 СК України перебування у шлюбі зобов'язує дружину і чоловіка спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємоповаги. Зміст частини третьої статті 55 СК встановлює взаємну звітність дружини або чоловіка за свою поведінку у сім'ї, передбачаючи тим самим право на з'ясування відносин, право на осуд і каяття як основний вид сімейної відповідальності. Тобто є всі підстави стверджувати, що вчинення подружнього вбивства є й грубим порушенням обов'язку щодо піклування про побудову сімейних відносин і воно має враховуватись не лише при призначенні покарання як обставина, що його обтяжує (п. 8 ч. 1 ст. 67 КК), а й при кваліфікації злочинної поведінки винного. На цій підставі вважаємо за необхідне нормативне закріплення факту вчинення вбивства члена сім'ї або подружжя (поряд із вбивством двох або більше осіб та вбивством, вчиненим способом, небезпечним для життя багатьох осіб, тощо) як особливо обтяжуючої обставини. Таке нормативне визначення дозволить утворити склад умисного вбивства з особливо обтяжуючими обставинами та доповнити ст. 115 КК частиною третьою, яка б передбачала відповідальність за вбивство за особливо обтяжуючими обставинами.

Одночасно таке нормативне доповнення дозволить, з урахуванням положення, закріпленого у ч. 2 ст. 18 КК, кваліфікувати подружнє вбивство як діяння, вчинене спеціальним суб'єктом. Непередбачуваність ж за нинішніх умов статтею 115 КК такої особливо кваліфікуючої ознаки, враховуючи підвищену суспільну небезпеку подружнього вбивства, суперечить не лише окремим нормам Загальної частини КК (зокрема, закріпленій у п. 8 ч. 1 ст. 67 КК), але й деяким нормам Особливої частини КК. Наприклад, доведення до самогубства особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, визнається кваліфікуючою ознакою за частиною 2 статті 120 КК. Під іншою залежністю в теорії кримінального права розуміється залежність службова, шлюбна (виділено мною. – О.З.) та що впливає з факту проживання на житловій площі винного тощо [4, с. 253-254]. Або визнання за ст. 135 КК спеціальним

суб'єктом залишення в небезпеці лише тієї особи, яка зобов'язана була піклуватися про потерпілого. При цьому правовий обов'язок піклуватися про особу, що перебуває в небезпечному для життя стані, зумовлений перш за все законом – зокрема, статтею 75 СК передбачений обов'язок подружжя щодо утримання одним одного.

Виходячи з наведеного, опираючись на європейський досвід, вважаємо, що запропоновані зміни і доповнення до чинного Кримінального кодексу України будуть сприяти більш надійному кримінально-правовому захисту життя та здоров'я сім'ї і її основи – подружньої діади.

Література

1. Музика А.А. Вбивство: деякі міркування щодо кримінально-правових досліджень в Україні (2001-2003 рр.)// Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : матеріали наук.-практ. конф. [Харків] 22-24 квітня 2004 року / редкол. Сташис В.В. (голов. ред) та ін. – К. – Х.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 14-18.
2. Шепелева Н.В. Про систему обставин, що обтяжують відповідальність за умисне вбивство // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матеріали науково-практичної конференції м. Харків 22-24 квітня 2004 року / редкол. В.В. Сташис (голов. ред) [та ін.]. – К. – Х.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 57-59.
3. Конституція України: Наук.-практ. коментар / В.Б. Авер'янов, О.В. Бажанов, Ю.В. Баулін та ін.; ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. – Харків: видавництво «Право»; К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 808 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / за ред. С.С. Яценка. – К: А.С.К., 2002. – 936 с. – (Економіка. Фінанси. Право).

Анотація

Зазимко О.І. Деякі питання вдосконалення кримінальної відповідальності за вчинення подружніх вбивств. – Стаття.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн, на відміну від українського, більш послідовно й комплексно підходить до охорони інтересів сім'ї і подружжя. Тому при вдосконаленні українського кримінального законодавства в цьому напрямі необхідно використовувати накопичений зарубіжний досвід створення повної й всебічної системи кримінально-правового захисту сім'ї і подружжя від суспільно небезпечних діянь, що заподіюють істотну шкоду їхнім інтересам.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, подружні вбивства, сім'я та подружжя.

Summary

Zazumko O.I. Some questions of perfection of criminal responsibility for the feasance of matrimonial murders. – Article.

In contrast to the Ukrainian legislation the criminal legislation of foreign countries more consistently and protects family's interests and the spouse in general. Therefore improving the Ukrainian criminal legislation in this direction needs to use the foreign experience of creation full and all-round system of the criminal-legal protection families and spouses from socially dangerous actions which do essential damage to their interests.

Key words: criminal liability, domestic homicide, family and marriage.